

KËRKIME GJUHËSORE

Alketa KRAJA

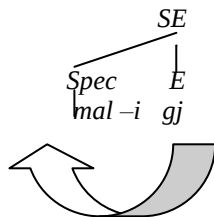
SJELLJA E DETERMINANTËVE NË RASTET E SHMANGIES SË REALIZIMIT FONETIK TË KOKËS EMËRORE

Do të donim të sillnim sot në vëmendjen tuaj sjelljen e determinantëve në rastet kur SE privohet nga realizimi fonetik i E që do të përbënte kokën e saj.

Kujtojmë se ndërmjet modifikatorëve në shqipen gjejmë kategorinë funksionale të **determinantëve** të cilët përfshijnë: *nyjat, dëftorët, të pacaktuarit dhe sasioret*.¹ Nga këndvështrimi i domethënies së tyre të brendshme ata kanë funksione të ndryshme: P.sh. shërbejnë për të fiksuar “referencën” e E (nyje dhe dëftorë), për të shprehur lidhje “sasiore” (numërorët dhe të pacaktuarit).

Përveç determinantëve, ndërmjet modifikatorëve janë edhe *pronorët*, që tregojnë një lidhje semantike të veçantë, atë të përkatësisë. Në varësi të pozicionit post apo prenominal, pronorët analizohen respektivisht si specifikuues ose si koka që gjenerohen në pozicionin e caktuesorëve siç janë *nyjat shquese dhe përemrat dëftorë*.² Por së pari le të kujtojmë të dhënat kryesore për pozicionet e projektimit të këtyre determinantëve. Në një vështrim jo fort të detajuar, do të vërenim:

A- se *nyjat shquese të shqipes*, përveç shprehjes së shquarsisë, tregojnë edhe kategoritë e numrit, gjinisë dhe rasës së emrit: *shtëpi-a, shtëpi-ve, djali, djem-të, etj.* Ato zënë pozicionin e specifikuësit³ në sintagmë. Në SE mali paraqitja në diagram do ishte:

Në këtë rast emri lëviz para nyjës shquese duke lënë një gjurmë në vendin që kish.⁴ Lëvizja e E bëhet sipas rregullës *lëviz α* ,⁵ ndërsa pranojmë paraprakisht që projeksioni maksimal i E është një determinant (D) i kokës.

¹ G. Turano, Sh. Rrokaj, *A proposito del sintagma nominale in albanese* në *Çështje të gjuhës shqipe*, Sh. Rrokaj, Albatros, Tiranë, 2007, f. 48.

² Shih G. Turano, Sh. Rrokaj, *A proposito del sintagma nominale in albanese* në Sh. Rrokaj, *Çështje të gjuhës shqipe*, Albatros, Tiranë, 2007, f. 86. dhe J. Mita, *Hyrje në sintaksën gjenerative*, Shpresa, Prishtinë, 2005, f. 33.

³ R. Memushaj, “Ato (kategoritë joleksikore) shërbejnë për të treguar veçoritë gramatikore të kokës së sintagmës, prandaj quhen *specifikuues*”, *Sintaksa gjenerative*, SHBLU, Tiranë, 2003, f.129.

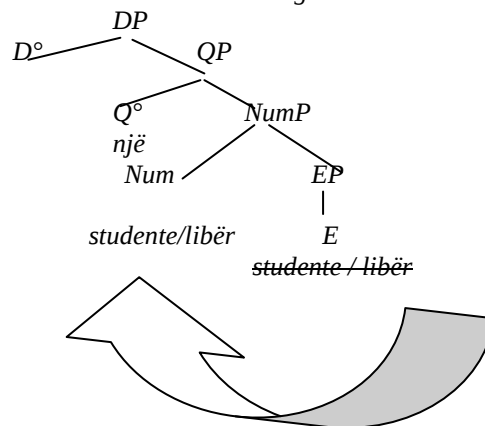
⁴ J. Mita, *Hyrje në sintaksën gjenerative*, Shpresa, Prishtinë, 2005, f. 20.

⁵ R. Memushaj, “Me α duhet kuptuar çdo kategori që i nënshtrohet një rregulle transformuese. (...) Lëviz α kontrollohet nga nënsistemet e teorive të gramatikës. Ajo mund të lëvizë vetëm materialin leksikor, i cili kur lëvizet nga një nyjë në tjetrën, lë një gjurmë në

Nyja joshquese një që përbën një element autonom që gjendet gjithnjë para E, nuk paraqet opozicion morfologjik në lidhje me gjininë e rasën: një vajzë / një djalë;

një vajzë / një vajze / një studenteje etj. Ajo shfaqet në diagramën pemë si nyje e projeksionit të sasiarit e dominuar nga DP.⁶

(2)

B. *Përemrat dëftorë janë elemente deiktikë⁷. Kanë kuptimin e përgjithshëm të të treguarit a të dëftuarit të sendit, të veçimit të tij nga sendet e tjera të së njëjtës klasë.⁸ Dëftorët që tregojnë frymorë apo sende larg folësit nuk dallohen nga përemrat e vetës së tretë (është fjala për përemrat vetorë që kanë funksionin e mirëfilltë të përemrit si zëvendësues të emrit).⁹ Ata pozicionohen në*

vendin e mëparshëm. Veç kësaj lëvizjet duhet të jenë të tilla që të shihet jo vetëm se nga vjen një kategori që ka lëvizur, por edhe stacionet e ndërmjetme në të cilat ka kaluar, dmth të shihen gjurmët e saj në çdo nivel të kalimit nga struktura e thellë te struktura sipërfaqësore dhe nga kjo te forma fonetike dhe te forma logjike”, *Gjuhësia gjenerative*, SHBLU, Tiranë, 2003, f. 144.

⁶ G. Turano, Sh. Rrokaj, “Il quantificatore singolare një, realizza, invece, la testa Q del sintagma nominale. Va precisato comunque che in albanese il quantificatore può occupare un nodo dominato dal determinante, oppure può occupare un nodo subordinato a D°.”, *A proposito del sintagma nominale in albanese*, në Sh. Rrokaj, *Çështje të gjuhës shqipe*, Albatros, Tiranë, 2007, f. 53.

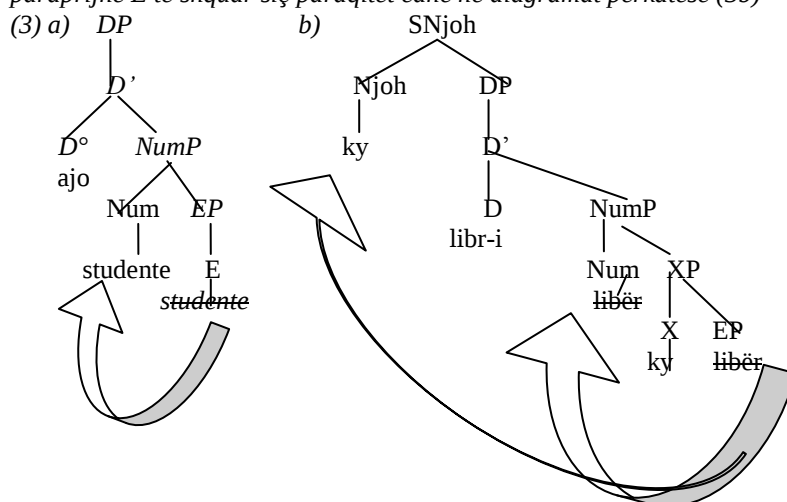
⁷ J. Lyons, “Koncepti i deiksit, që vjen nga fjala greke për “shenjoj” ose “tregoj” përdoret për të trajtuar tipare të gjuhës, që i shërbejnë “drejtimit”, praktikisht atij drejtimi që lidhet me kohën dhe vendin e shprehjes.”, *Hyrje në gjuhësinë teorike*, Dituria, Tiranë, 2001, f. 259.

⁸ ASHSH, Gramatika e gjuhës shqipe I (Morfologjia), Tiranë, 2002, f. 230

⁹ J. Lyons, “Në shumë gjuhë “dëftorët nuk dallohen nga “përemrat e vetës së tretë”. Kështu ndodh p.sh. në turqishte, ku *ai, ajo, ata, ato* (nqs ata rijepen me anë të një përemri), normalisht, përkthehen me *o* (turqishtja nuk ka gjini) dhe shumësi *ata* me formën e shumësit të të njëjtit dëftor, prak.me *onlar*. Në latinishten klasike (si dhe në greqishte) nuk kishte fare “përemër të vetës së tretë” kur i referohej një objekti bisede me anë të një “përemri” (që nuk ishte as folës, as dëgjues), përdorej “dëftori” përkatës –*hic, iste* ose *ille*. Për të plotësuar atë, (krahas tre dëftorëve të përmendur, por ndryshe nga këta që përdoren në lidhje me raportin ndërmjet largësisë dhe vetes, ishte edhe fjala *ist*, e cila

SJELLJA E DETERMINANTËVE NË RASTET E SHMANGIES SË
REALIZIMIT FONETIK TË KOKËS EMËRORE

shqip para ose pas kokës nominale dhe përshtaten në gjini, numër e rasë me E: **kjo** studente/ **ky** piktor; **këto** student / **këta** piktorë; **ajo** studente /**ai** piktor; **ato** studentë / **ata** piktorë dhe studente **kjo/ajo**, piktor **ky/ai**, studente **këto/ato**, piktorë **këta/ata**. Në pozicion pronominal ata gjenerohen në pozicionin e determinantit (D^0) kur i paravendosen një koke E të pashquar (3a), por mund të jenë koka të sintagmës së njohur (SNjoh) sipas strukturës binare topic-comment¹⁰ kur paraprijnë E të shquar siç paraqitet edhe në diagramat përkatëse (3b)

Kur janë në pozicion postnominal, sipas skemës 3b, mqs dëftori gjenerohet në një pozicion kokë (X) që dominohet nga DP, në lëvizjen e E për në pozicionin D, ku ky i fundit pajiset me nyjen, dëftori mbetet në pozicion postnominal, por ka vlerë denotative- referenciale.

C. Në sasiorët mund të përfshihen determinantë, prezenca e të cilëve përcakton një interpretim “sasior” të SE së cilës i referohen. Kësisoj **numërorë të**

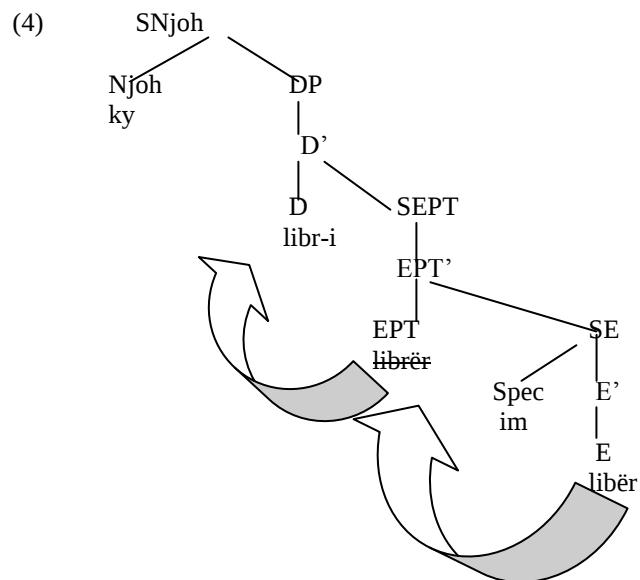
normalisht nuk përdorej si kryefjalë gramatikore dhe me pozicione të tjera sintaksore ishte “më asnjënjësja” ndër “përemrat dëftorë” sepse qëndronte jashtë kategorisë së “largësisë”. “Përemrat e vetës së tretë” në gjuhën romane (franceze, italiane, spanjolle, etj) në të vërtetë janë zhvilluar nga “përemrat dëftorë”. E njëjta gjë vlen edhe për “përemrat e vetës së tretë” në gjermanishte dhe në anglishte. Edhe “nyja shquese” është zhvilluar në të gjitha gjuhët (angl. *the*; frëngj. *le, la* etj), në të vërtetë janë zhvilluar nga një “përemër dëftor”. Ky është çelësi i mirëfilltë i raporteve ndërmjet këtyre tri “pjesëve të ligjëratës”. Që të tria kanë ndër të tjera edhe tiparin “e shquarsisë”; në këtë vështrim *der Mann* “burri”, *dieser Mann* “ky burrë”, *jener Mann* “ai burrë” qëndron në kundërvënie me *ein Mann* “një burrë”, kurse *er* “ai”- në kundërvënie me *jemand* “dikush”. Megjithatë, si *burri*, ashtu dhe *ai* meqë nuk kanë asnjë faktor largësie, qëndrojnë në kundërvënie me *ky burrë* (“proksimal” afër) dhe *ai burrë* (“distal” larg). Ndarja tradicionale midis “nyjes”, “përemrit vetor” fsheh këto marrëdhënie”, *Hyrje në gjuhësinë teorike*, Dituria, Tiranë, 2001, f. 262.

¹⁰G. Turano, Sh. Rrokaj, “*A proposito del sintagma nominale in albanese*”, në Sh. Rrokaj, *Çështje të gjuhës shqipe*, Albatros, Tiranë, 2007, f. 66 - 76.

mirëfilltë, që i referohen një sasi numerikisht të saktë: (një, dy, tre, etj¹¹) dhe **përemrat e pacaktuar** që kanë aftësinë të modifikojnë ose të specifikojnë “sasinë” e referentëve që i drejtohet SE. Sasiorët (përveç çdo, gjithë, të gjithë, tërë, mbarë, njëfarë) mund t’u paraprijnë, përveçse E të cilëve u referohen, (p.sh. secili piktor, ca libra), edhe një SP [nga SE] e mund të quhen plotës të pjesshëm. Të parët tregojnë bashkësinë, ndërsa në rastin e dytë sasiori tregon një nënbashkësi (dmth një pjesë): secili nga piktorët, ca / disa nga librat, etj.

D. Pa rënë në përsëritje do donim të shtonim për pronorët se kur shfaqen në pozicion postnominal: libri im, këpucët e mia, nxënësit e tu, çanta e saj, mund të kombinohet vetëm me E të shquar: libr-i yt/im, por *libër yt/im, ndërsa nuk mund të përdoren në SE që kanë E të pashq, ose E të pashq me determinant një dëftor apo sasior të pacaktuar:

*një libër im, *ky libër im, por ky libri im, *çdo libër im.

Pronorët gjenerohen në specifikues të E kur ndodhen në pozicion postnominal ndaj E të shquar.¹² si dhe në ndërtimet dëftor+ E i shquar+pronor (ky libri im, kjo motra jote)¹³ (shih më lart).

¹¹ ASHSH, “Shumë shpesh numërorët përdoren si shoqërues të emrave që emërtojnë sende a qenie të një fare, sasia e të cilave është e numërueshme”, *Gramatika e gjuhës shqipe I (Morfologjia)*, Tiranë, 2002, f. 204.

¹² J. Mita, “Koka E e emrit lëviz në pozicionin C (D)për të marrë atje caktuesinë, duke lënë një gjurmë në pozicionin ku ka qenë. Nga kjo lëvizje vjen rendi E i shquar-pronor: vëllai im është e pranueshme sepse pozicioni C është i realizuar.”, *Hyrje në sintaksën gjenerative*, Shpresa, Prishtinë, 2005, f. 32.

SJELLJA E DETERMINANTËVE NË RASTET E SHMANGIES SË
REALIZIMIT FONETIK TË KOKËS EMËRORE

Pronorët e vetës së parë e të dytë njëjës në lidhjet me emrat e farefisnisë kanë pozicion prenominal (*im vëlla, yt vëlla*), në këto struktura përjashtojnë E e shquar, dhe pozicionin postnominal, pozicion që e kërkojnë detyrimisht E e shquar: *vëlla-i im* e **vëlla im*, por *im vëlla* dhe **im vëllai*; *motr-a ime* e **motër ime*, por *ime motër* dhe **ime motra*.

Në rastet kur pronorët e farefisnisë paraprijnë E e pashq. ata përbëjnë kokën e DP sepse gjenerohen në pozicionin e determinantit. Në këtë rast merr funksion deiktik.¹⁴

II. Ka raste kur koka emërore e SE nuk shprehet fonetikisht. Të tilla janë ndërtimet:

(5) a. Në rafte kishte shumë libra artistikë e **pak** me figura. / b. Kisha pyetur shumë nxënës, por vetëm **njëri** u përgjigj.

Që determinantët i referohen një koke E të shmangur këtë e vërtetojnë shembujt që vijojnë:

(6) a. Në rafte kishte shumë libra artistikë e pak **libra** me figura. / b. Kisha pyetur shumë nxënës, por vetëm njëri **nxënës** u përgjigj.

Koka nominale është e shmangur, por struktura mbetet SE = [D E...], në të cilën E është “i nënkuptuar”, dmth prezent vetëm si kategori, por pa përmbajtje leksikore. Në këtë rast flitet për përemër në kuptimin që ka një **elipsë** të emrit;

Edhe sasiore *dy* në përdorimin e tij përemëror, në struktura si e mëposhtmeja në të cilën emri është shmangur dhe është përemëruar me klitikun *i*:

Të pëlqejnë pikturat në vaj? Dje *i* kam parë *dy* (të bukura). SE = [D dy E Ø(Plot të bukura)],

ruan vlerën e tij të determinantit, ndërsa ndodh elipsa e E kokë, në vend të së cilës qëndron një kategori boshe e përmbajtjes leksikore.

Në fakt, përemrat vetorë qëndrojnë në vend të një sintagme të plotë (SE ose SP), siç tregon fakti që nuk mund të modifikohen p.sh. nga një plotës që normalisht modifikon një E:

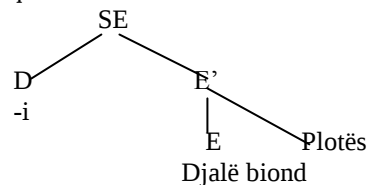
(7) *Djali blond* ishte më i shkathëti mes gjithë grupit.

¹³ G.Turano, Sh. Rrokaj, “La sola possibilità, in albanese, di combinare un articolo indeterminato o un dimostrativo con un nominale modificato dal possessivo è quella di ricorrere a un nominale definito”, *A proposito del sintagma nominale in albanese* në Sh.Rrokaj, *Çështje të gjuhës shqipe*, Albatros, Tiranë, 2007, f. 81.

¹⁴ “Tuttavia, va isolato l’uso del possessivo di 1 e 2 persona singolare nei contesti di parentela, contesti in cui il possessivo può comportarsi sia come elemento di tipo XP che come un elemento di tipo X°. Quando si realizza come uno specificatore, il possessivo compare postposto al nominale, poiché si origina nella posizione di specificatore di SN e viene successivamente scavalcato dal nominale che si solleva in Num°. Quando si realizza come testa, il possessivo compare preposto alla testa nominale poiché viene generato nella posizione del determinante. In questo caso assume la funzione di deittico”, G.Turano, Sh. Rrokaj, *A proposito del sintagma nominale in albanese* në Sh. Rrokaj, *Çështje të gjuhës shqipe*, Albatros, Tiranë, 2007, f. 86.

Që kemi të bëjmë me një sintagmë emërore këtë na e vërtetojnë dy nga kriteret e përcaktimit të sintagmave: 1.a.b. kriteri i ndërkalljes dhe 2c.kriteri i proformës ose përemërzimit:

(8) 1a. **Djali* ishte më i shkathëti mes gjithë grupit *biond*. / 1b. **Djali* ishte *biond* më i shkathëti i gjithë grupit. / 2c. *Ai* ishte më i shkathëti mes gjithë grupit. Shembujt tregojnë se *djali biond* është një sintagmë, SE[[D-i][E djalë][Plot. biond]], në të cilën nyja shquese është determinant.

Po nëse *ai* duhet të zëvendësojë krejt sintagmën *djali biond* cila është arsyeja që në shqip mund të ketë ndërtime të tilla si:

(9) *Ai biondi* ishte më i shkathëti i grupit.

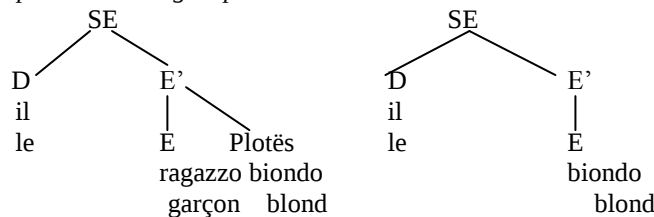
ku *ai* duket se ka zëvendësuar vetëm E kokë e jo gjithë sintagmën?

Lind nevoja për të saktësuar faktin që *ai* nuk mund të jetë kokë e një sintagme, për arsyen e thjeshtë se është një dëftor i cili merr funksionin e determinantit në një sintagmë të re ku E kokë është *biond* dhe SE ka strukturën [dëftor + DP] që skematikisht do paraqitej si në (3b). Një tjetër ndërtim i mundshëm do qe:

(10) *Bjondi* ishte më i shkathëti mes gjithë grupit.

por edhe në këtë rast kemi një sintagmë emërore që ka si kokë të saj E *biond* të determinuar nga nyja shquese *-i*. Për ta krahasuar shdërrimin e fundit shohim shembujt në frëngjisht e italisht:

(11). A. *Il ragazzo biondo era il più vivace del gruppo.* / *Le garçon blond était le plus adroit du groupe.* b. *Il biondo era il più vivace del gruppo.* / *Le blond était le plus adroit du group*

Raste të tjera të konversionit të plotësve mbiemërorë në koka emërore të SE paraqiten edhe në shembujt:

(12) a. Nga këto pëlhurat, më pëlqen e *kuqja*. / b. Nga dy vogëlushet, më çapkëne është e *vogla*.

Vërehet se në raste të tilla bëhet fjalë për referime anaforike.

Fakti që nyja në shqip është postpositive bën që ajo të thithet nga plotësi, i cili kthehet në një kokë për sintagmën e re të formuar njëlloj siç ndodh me mbiemrat e

SJELLJA E DETERMINANTËVE NË RASTET E SHMANGIES SË
REALIZIMIT FONETIK TË KOKËS EMËRORE

fokusuar.¹⁵ Kjo vërehet në rastet kur E i shmangur është i modifikuar nga një mbiemër;

(13) a. Nga këto pëlhurat, më pëlqen *e kuqja*. / b. Nga dy vogëlushet, më çapkëne është *e vogla*.

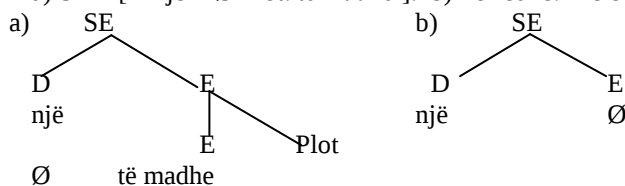
Prezenca e nyjes shquese është gjithnjë në përputhje me shmangien e E kokë të një SE kur E është modifikuar nga pronorët dhe në këto raste nyja thithet nga modifikatorët përemërorë:

(14) a. Nga gjithë punimet, më pëlqen i *imi*. (*punimi i imi). / b. Thua që libri yt është më i bukur, por i *saji* është bestseller. (*libri i saji).

Ndryshe nga nyja shquese, nyja joshquese mund të përdoret pa kufizime edhe në mungesë të realizimit fonetik të E.

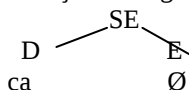
(15) Këtu paska akullorë! Më bëni *një të madhe*?

a) SE = [D një E Ø Plot. të madhe]. b) Por edhe: Më bëni *një*?

Edhe nyja joshquese *ca* mund të përdoret pa E të cilit i referohet:

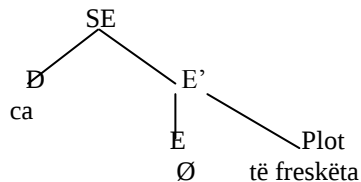
(16) Paskan çelur margaritat! Dua të mbledh *ca*.

Në këto raste mund të përdoren edhe sasiore që përdoren në prani ose jo të E kokë si *pak*, *ndonjë*, etj.

Ajo përdoret edhe kur modifikatori përbëhet nga një mbiemër:

(17) Dua të mbledh *ca të freskëta*.

Duhet pasur parasysh që E kokë mund të riintegrohen në sintagmat me determinant nyje joshquese. Dëftorët sillen si zëvendësues të SE dhe janë bashkëreferues me SE që ndodhen në ligjërimin e mëparshëm dhe që përbëjnë

¹⁵ G. Turano, Sh. Rrokaj, "Tuttavia, l'operazione della focalizzazione può anteporre l'aggettivo al nominale. In posizione focalizzata, l'aggettivo priva il nominale del suo articolo determinato. In sostanza, se focalizzato, l'aggettivo assorbe il tratto della definitezza.", *A proposito del sintagma nominale in albanese*, në Sh. Rrokaj, *Çështje të gjuhës shqipe*, Albatros, Tiranë, 2007, f. 62.

ALKETA KRAJA

paraprijësit. Në këtë rast mund të flitet për referim anaforik dhe dëftorët humbasin tiparet e tyre deiktike:

- (18) a. *Takova Almën, por **ajo** nuk dinte të më tregonte gjë për ngjarjen.*
b. *Ja kish thënë Mirës, por **kjo** nuk ia kish vënë veshin.*
c. *Takoi kushëririn. **Ai** i regoi që do të mblidheshin të gjithë të shtunën.*
d. *Pyeta për pikturën. **Kjo** kushtonte 500 euro.*

Gjithashtu edhe në rastet që ndodh elipsa e E kokë, si në shembujt që vijnë më poshtë:

- (19) *Ndër të gjitha (pikturat) më pëlqen **kjo** /kjo me bojra vaji / **kjo** e ekspozuara këtu përballë/ **kjo** që sapo bleu shoqja jote.*

Në rastet e (19) dëftori ruan tiparet deiktike, ndërsa E i elipsuar mund të riintegrohet në SE:

- (20) *Ndër gjitha më pëlqen **kjo** piktura / **kjo** piktura me bojra vaji / **kjo** piktura e ekspozuar këtu përballë/ **kjo** piktura që sapo bleu shoqja jote.*

Duhet pasur parasysh se përderisa flasim për ndërtime anaforike, dëftori dhe nyja shquese nuk konkurrojnë për të njëjtin vend. Nyja shquese është determinanti që zë pozicionin C të caktuesisë, pozicion në të cilin lëviz E për të marrë caktuesinë, ndërsa dëftori përbën pozicionin e së njohurës.

Siç u tha edhe më lart, në rastet e mosrealizimit fonetik të E kokë pronorët janë gjithnjë të shoqëruar nga nyja shquese:

- (21) a. *Plaga ime është më e rëndë sesa **e jotja**.*
c. *Meqë ra fjala për baballarët, dje njoha **të saj**in.*
d. *Prindërit tuaj nuk i lajmëruan. **Tanët** sigurisht që i lajmëruan të parët.*

Edhe në frëngjisht e italisht ndodh i njëjti shoqërim:

- (22) a. *Libri yt është interesant. **Imi**, jo!*
b. *Ton livre est interessant, **le mien** non.*
c. *Il tuo libro è interessante. **Il mio**, no.*

por në shqipen mund të shoqërohen edhe nga determinantë të tjerë;

- (23) a. *Libri yt është interesant. **Ai imi**, jo!*
b. *Plaga ime është më e rëndë sesa **ajo e jotja**.*
c. *Meqë ra fjala për baballarët, dje njoha **atë të saj**in.*
d. *Prindërit tuaj nuk i lajmëruan. **Ata tanët** sigurisht që i lajmëruan të parët.*

ndërsa në gjuhët e tjera që përmendëm, pronorët shoqërohen me nyjat shquese, por nuk mund të shoqërohen nga determinantë të tjerë. Kështu:

- (24) a. *Libri yt është interesant. **Ai imi**, jo!*
b. *Ton livre est interessant. *Ce le mien non!*
c. *Il tuo libro è interessante. *Quel il mio no!*

Si përfundim mund të themi se në rastet e shmangies së realizimit fonetik të kokave emërore në sintagmat emërore të shqipes determinanti N.shq thithet nga modifikatori për të realizuar një sintagmë të re emërore me kokë plotësorin.

Në rastet kur modifikatori është një pronor N.shq është gjithnjë në përputhje me shmangien e realizimit fonetik të E kokë të një SE dhe në këto raste ajo thithet nga modifikatorët përemërorë.

SJELLJA E DETERMINANTËVE NË RASTET E SHMANGIES SË REALIZIMIT FONETIK TË KOKËS EMËRORE

Ndryshe nga nyja shquese, nyja joshquese mund të përdoret pa kufizime edhe në rastet e elipsës së kokës emërore. Ajo gjenerohet në të njëjtin pozicion edhe kur modifikatori përbëhet nga një mbiemër.

Kur dëftorët janë bashkëreferues me SE që ndodhen në ligjërimin e mëparshëm dhe që përbëjnë paraprijësit mund të flitet për referim anaforik dhe gjatë zëvendësimit të SE ata humbasin tiparet e tyre deiktike. Në këto përdorime ata shfaqen të vetëm, kurse në përdorimet e tjera ata i ruajnë tiparet e tyre deiktike. Ndërsa pronorët thithin nyjen shquese dhe mund të shoqërohen edhe nga determinantë të tjerë në mungesë të kokave emërore.

BIBLIOGRAFI

Akademia e Shkencave e Shqipërisë, *Gramatika e gjuhës shqipe I (Morfologjia)*, Tiranë, 2002.

Lyons, John. *Hyrje në gjuhësinë teorike*, Dituria, Tiranë, 2001.

Memushaj, Rami. *Gjuhësia gjenerative*, SHBLU, Tiranë, 2003.

Memushaj, Rami. *Sintaksa gjenerative*, SHBLU, Tiranë, 2003.

Mita, Josif. *Hyrje në sintaksën gjenerative*, Shpresa, Prishtinë, 2005.

Rrokaj, Shezai. *Çështje të gjuhës shqipe*, , Albatros, Tiranë, 2007.